

ПРО ОСНОВНІ ПІДСУМКИ ДІЯЛЬНОСТІ МААН У 2001–2006 рр. І ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

**Доповідь президента МААН академіка НАН України Б.Є. Патона
на засіданні ради МААН (12 жовтня 2006 р., м. Алмати)**

Цього року завершується п'ятирічний термін, на який було обрано керівництво МААН. Тому сьогодні ми маємо розглянути результати діяльності Асоціації в 2001–2006 роках, детально узагальнені у звітній доповіді. Дозволю собі спинитися тільки на основних її положеннях.

Під егідою Асоціації виконувалася низка міжнародних програм наукових досліджень, зокрема з проблем астрофізики, радіобіології. Плідно співробітничали географи, матеріалознавці, фізіологи в рамках наукових рад МААН. Так, географи цього року провели у Києві 10-ту сесію своєї ради. Регулярно видавався часопис «Общество и экономика». Активізувалася взаємодія учених-істориків: протягом року відбулося кілька зустрічей, присвячених створенню навчальної літератури з історії, працювала перша міжнародна літня школа молодих учених-істориків країн СНД. В організацію цієї співпраці основоположний внесок зробили Російська академія наук та її Інститут загальної історії.

МААН організувала значну кількість масштабних міжнародних симпозіумів і семінарів. Тільки спільно з ЮНЕСКО Асоціація провела п'ять таких форумів, залучивши фінансові можливості цієї міжнародної організації. МААН сприяла налагодженню конструктивної взаємодії академій наук з організаціями – асоційованими членами. Так, Російський гуманітарний науковий фонд уклав угоди про співпрацю з академіями наук Молдови і України, Російський фонд фундаментальних досліджень – з Академією наук Молдови. В їхніх рамках відбулися конкурси наукових проектів, кращі з них отримали фінансування і вже реалізуються.

Провідну роль в Асоціації відіграють всевітньо відомі МДУ ім. М.В. Ломоносова і МФТІ, які й сьогодні безкоштовно навчають студентів з країн СНД, здійснюючи для низки академій наук Співдружності цільову підготовку кадрів.

Тривав безвалютний обмін книжково-журнальною продукцією і різного роду інформаційними матеріалами. Про його обсяги свідчить, зокрема, те, що за звітний період Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського надіслала своїм партнерам близько 27 тис. примірників видань і, у свою чергу, отримала від них майже 10 тис. Цифри досить промовисті. Хотів би відзначити обмін нормативно-правовими актами, що стосуються сфери науки, які щороку публікує бюлетень МААН.

Чимало зусиль докладено у сфері взаємодії з владними структурами країн СНД. Так, Асоціацією підготовлені пропозиції щодо розвитку наукової співпраці на теренах Співдружності. Вони передані минулого року голові її Виконавчого комітету – виконавчому секретареві В.Б. Рушайлу з проханням сприяти розгляду на одному з найближчих засідань Ради глав держав-учасниць СНД питання про стан науки у Співдружності. Цю тему також порушувала МААН на Першому форумі творчої і наукової інтелігенції держав – учасниць СНД, який відбувся у квітні ц. р. за участю Президента Російської Федерації В.В. Путіна.

Міжнародна асоціація плідно працювала і в інших напрямках, серед яких: регіональне співробітництво академій наук; використання унікальних наукових об'єктів; підвищення освіченості громадськості, престижу нау-

ки і вчених; видавнича діяльність; налагодження і розвиток зв'язків з відомими міжнародними організаціями, зокрема інтенсифіковано контакти з Міжнародною радою з науки (ICSU), її виконавчим директором паном Т. Россуелом.

Засідання Ради МААН проводилися щорічно. Три з них відбулися у Києві, одне — у Бішкеку й одне — в Алушті, на базі Об'єднаного інституту ядерних досліджень. Рада розглянула низку найактуальніших питань, які хвилюють наукову спільноту. Цьому сприяло і те, що, як правило, в дні засідань Ради Асоціації відбувалися організовані нею міжнародні форуми.

Безперечно, авторитет МААН зріс за звітний період. Високу оцінку її діяльності дала ЮНЕСКО, що ухвалила в 2003 р. рішення про включення Асоціації до переліку організацій, з якими ЮНЕСКО підтримує робочі відносини. Нині наша взаємодія з цією міжнародною організацією успішно розвивається. Про це свідчить лист, отриманий МААН у квітні ц. р. від ЮНЕСКО. В ньому, зокрема, зазначено: *«Генеральний директор високо оцінює досягнення МААН, яка, безперечно, є важливим неурядовим партнером ЮНЕСКО, котрий сприяє зусиллям Організації щодо розвитку міжнародної співпраці в науці і посилення розуміння необхідності науки суспільству»*.

Можливо, послідовно розширюючи свої зв'язки з ЮНЕСКО, буде змога порушити питання про надання нашій Асоціації вищого статусу у взаємовідносинах з цією організацією. Про авторитет МААН свідчать і ті численні вітання, які вона отримала з нагоди свого 10-річчя від президентів країн СНД і Генерального директора ЮНЕСКО.

Про проблеми, першочергові завдання і перспективні напрями. Звичайно, Асоціація і надалі триматиме в полі зору проблеми, з якими стикаються вчені і фундаментальна наука у СНД.

А ситуація не проста. Як відомо, владні структури деяких держав Співдружності схиляються до рішення про недоцільність збереження академій наук як потужних національних наукових центрів, а в кількох країнах такі задуми вже реалізовані. Так, у Грузії та Казахстані академії наук позбавлені наукових установ. У Туркменістані АН фактично скасували ще 1998 року. В окремих країнах спостерігаються неприховані спроби обмежити принципи самоврядування в академіях наук і нав'язати натомість бюрократичні підходи, що згубно впливатиме на фундаментальну науку. МААН, зрозуміло, реагує. Торік ми зверталися до Президента Грузії М. Саакашвілі щодо долі Академії наук цієї країни. Результат вам відомий. Достукатися до державних мужів удається далеко не завжди.

Численні ініціативи МААН домоглися винесення питання про науку на саміт глав держав СНД поки що залишаються без відповіді. Враховуючи те, що пропозиції з розвитку наукової співпраці в країнах Співдружності Асоціація передала до Виконавчого комітету СНД, можливо слід було б запросити В.Б. Русайла на чергове засідання Ради МААН, щоб заручитися його особистою підтримкою.

Разом з тим у плані подальшого розвитку наукової співпраці у Співдружності МААН, не чекаючи саміту, могла б започаткувати роботу за кількома напрямами.

Так, ще 10 років тому Асоціація підготувала й опублікувала у бюлетені МААН перелік унікальних наукових об'єктів. Ця діяльність була високо поцінована у СНД, зокрема її виконавчими органами. Проведення такої роботи і нині є актуальним завданням. МААН цілком могла б підготувати перелік унікального і дорогого обладнання, що з'явилося у її членів, наприклад, за останнє п'ятиріччя.

Слід активізувати процес створення мережі міждержавних дослідних центрів на базі унікальних наукових об'єктів, зокрема, визначитися з їхнім переліком. Щодо відповідних пропозицій НАН України, то формуван-

ня такого переліку можна розпочати з унікальних наукових баз Міжнародного центру астрономічних і медико-екологічних досліджень, розташованого у Приельбруссі Російської Федерації. НАН України і Російська академія наук вважають за доцільне реорганізувати його у два профільні міждержавні центри — астрономічних і медико-біологічних досліджень — шляхом ухвалення відповідної російсько-української угоди.

МААН могла б ініціювати розробку в СНД низки міждержавних програм з виконання наукових, науково-технічних та інноваційних проектів. Серед них — запропонована російськими й українськими науковцями Програма з комплексного розвитку електроніки, включаючи напівпровідникові матеріали і прилади на їхній основі.

Заслугує на увагу і створення спільних міжакадемічних лабораторій. Така зацікавленість у вчених академій наук, що входять до Асоціації, є.

Згідно з Положенням про МААН підготовка експертних висновків — один з найважливіших напрямів її діяльності. Проте досі не вироблено механізмів, що дають можливість залучати до експертизи, звичайно, оплачуваної, іноземних учених (з країн СНД). А необхідність у цьому виникає. Наведу приклад.

Уряд України у 2007 р. вводить новий порядок фінансування фундаментальних досліджень, згідно з яким Державне казначейство виділятиме кошти тільки за наявності відповідного висновку експертної ради при

НАН України. Враховуючи те, що з низки наукових напрямів ми не маємо фахівців, можливості МААН були б дуже доречними.

За минулі 13 років до складу Асоціації не ввійшла жодна нова академія наук. Очевидно, до певної міри це можна пояснити тим, що полем діяльності МААН залишається СНД і властиві його науковій галузі специфічні проблеми. Тому розширення сфери діяльності Асоціації, залучення до роботи в ній наукових й освітніх організацій інших країн світу є пріоритетним напрямом розвитку.

Актуальним залишається питання розширення числа міжнародних організацій, з якими ми співпрацюємо. Доцільно було б налагодити взаємозв'язки з Асоціацією академій наук Азії, до складу якої входить низка академій наук — членів МААН, і домовитися з нею щодо проведення спільного масштабного заходу.

Необхідно збільшити кількість наукових рад при Асоціації. Це дуже корисна форма співпраці учених. Є інформація, що їм хочуть використовувати науковці, котрі займаються проблемами функціональних матеріалів електронної техніки, дендропарків і ботанічних садів та ін.

Активізації діяльності МААН, можливо, сприяло б відкриття у деяких регіонах (центральноазійському, закавказькому та ін.) представництв Асоціації на базі окремих академій наук. Це питання потребує опрацювання і за необхідності — внесення змін до Положення про МААН.